

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

MAJ 4 • 2004

En berättelse
om marksedlars
öden i en
gammal myntort
i Polen

En ny
romersk kejsare
upptäckt

Kägelspel
på jetonger

Pris 20 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras sedan september 2003 även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor i www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se. På nätet kan man läsa SNT i lågupplöst pdf-format. Den tryckta tidskriften är därför fortfarande oundgänglig och ges ut som tidigare den första veckan i februari – maj, september – december.

Målsättningen är förstas att nå en större läsekrets. Den utvidgade spridningen av såväl artiklar som annonser till allmänheten kan leda till att fler intresserar sig för ämnet och till nya medlemmar i föreningen. Att annonsera bör också bli attraktivare. Annonserpriserna från 2004 ser ut som följer.

1/12 sida (47 x 50 mm)	250 kr
1/8 sida (72 x 47 mm)	350 kr
1/6 sida (47 x 105 mm)	400 kr
¼ sida (72 x 105 mm)	600 kr
½ sida (151 x 105 mm)	1.200 kr
1/1 sida (151 x 214 mm)	2.000 kr
2:a omslagssidan 1/1 sida	2.500 kr
4:e omslagssidan 1/1 sida	3.000 kr
4:e omslagssidan ½ sida	2.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt. För annonsering kontakta Carin Hirsch Lundborg på föreningens kansli, e-post carin@numismatik.se. Allt material måste vara kansliet tillhanda senast den 1:a i månaden före utgivning. Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons att köpa, sälja eller byta samlarobjekt med högst tre rader.

Kontakta mgl@myntkabinettet.se. Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.

Innehåll SNT 4 • 2004

Sid

Artiklar och notiser

Pengar som löv – En berättelse om marksedlars öden i en gammal myntort i Polen	80
Polskt penningspel – med spännvidd	84
Vandrande tvåkronor	84
Myntfyndet från Slöta medeltidskyrka i Västergötland	84
En ny romersk kejsare upptäckt	86
Rättelse	87
Ett jubileum som kom bort – när kronan fyllde 75 år 1948	88
Kägelspel på jetonger	88
En fråga från 1969: På hur många olika sätt kan man växla en 10-kronorsedel?	90
Nytt prisrekord på pollett	90
En ovanlig obligation med koppling till den inställda olympiaden i Helsingfors 1940	91
Ett myntfynd från Viborg	92
Nordisk Numismatisk Årsskrift 1997-99	92
Ett par ögonblicksbilder från inflationens Tyskland 1923	93
Ett myntfynd från Uskela socken i Finland som kom i dagens ljus år 1784	93
Gunnel Engwall – en presentation	95
Inga dubbelbenor på Gustav VI Adolfs kronor	95
En ovanlig järnvägsbiljett	97
Myntresa till Jämtland	98
Nyutkommen bok från Svenska Numismatiska Föreningen! <i>Svensk Numismatisk Bibliografi intill år 1903</i> av Björn Hesse	99

Stående rubriker

Pressklipp. Reklam på mynt	86
Nya mynt. Irland	86
Ny sedel. Norge	86
Auktioner	88
Utställning. Olympiska tecken	91
Föreningar. Sigtuna Myntklubb	94
Personalia. Sedeförstaren Sven Gideon avliden	95
Nytt om böcker – recensioner	96
Myntmässa. Myntmässa i Olofström	98
Utställning. Olympiska tecken. Ny utställning på Kungl. Myntkabinettet	100

Omslag

Polska marksedlar från åren 1919-1920. Valörerna är från ½ mark upp till 5 000 mark. Den minsta sedeln mäter 108 x 68 mm, medan den största är ett riktigt "lakan", 221 x 141 mm. Det måste ha varit bl.a. denna typ av färggranna sedlar som ögonvittnesskildringen från valutareformen i Polen 1924 handlar om. Se artikeln skriven av Monica Golabiewski Lannby på sid. 80-84. Foto Gabriel Hildebrand.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428

114 84 Stockholm

Tel 08-5195 5300

Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannby

Auktionskalender:

Dan Carlberg 073-310 48 91
Rolf Sandström 031-99 24 54

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

För insänt, ej beställt, material ansvaras
ej. SNT:s texter och bilder lagras
elektroniskt och publiceras i pdf-format
på SNF:s och KMK:s hemsidor
(www.numismatik.se samt
www.myntkabinettet.se). Den som
sänder material till SNT anses medge
elektronisk lagring/publicering.

Tryck:

Masterprint Sätterri & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

HÖSTEN 2004

Datum för höstens program är så här långt inte fastställda. Men vi vill berätta lite om hur vi har tänkt att höstens aktiviteter kommer att se ut:

Paul Levin, Göteborg, kommer att i Kristianstad berätta om och visa falska sedlar ur sin omfattande samling. Detta arrangemang hålls tillsammans med Kristianstadsortens Numismatiska Förening.

Den helg ”i pollettens tecken”, som avhölls i mars, samlade många deltagare och var en uppskattad aktivitet. Med anledning av det även stora intresset för numismatisk litteratur samt Björn Otto Hesses nyutkomna numismatiska bibliografi kommer under hösten ett liknade arrangemang rörande numismatisk litteratur att genomföras. Föredrag och förevisning av litteratur finns bl.a. på programmet.

Liksom tidigare kommer en myntmessa att avhållas på KMK under senhösten. I anslutning till denna genomförs också en auktion med material ur Sven Svenssons samlingar. Förutom objekt ur den svenssonska samlingen kommer även ett numismatiskt bibliotek att försäljas.

Föreningsåret avslutas med föreningens traditionella julfest, vilken går av stapeln i december.

Förslag till och synpunkter på föreningsaktiviteterna mottages tacksamt av Rolf Sandström, tfn 031-99 24 54, och Dan Carlberg, tfn 0476-102 25.

Kungl. Myntkabinettet

Under de senaste åren har en lång rad med böcker, kataloger och mindre skrifter utgivits av Kungl. Myntkabinettet. Ännu en bok sällar sig till de övriga, nämligen *Dolt i kabinett*. Det är en spännande historia om Lovisa Ulrikas myntskåp, Drottningholm, samlare m.m. Författaren är möbelkonservator och heter Kristina Kvastad.

Kungl. Myntkabinettet kommer dessutom att ge ut en katalog över medaljer, märken m.m. som har anknytning till de olympiska spelen 1912 och 1956 (Ryttar-OS) i Stockholm. Se vidare om utställningen med samma tema på sidorna 91 och 100.

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Måndag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Pengar som löv

En berättelse om marksedlars öden i en gammal myntort i Polen

Av Monica Golabiewski Lannby

"Folk slängde ut mängder av tyska sedlar genom fönstren och ut på gatan. Stora fina sedlar i olika färger seglade nerför husväggarna. De virvlade omkring som höstlöv och som sådana samlades de också ihop i stora högar på trottoarerna. Lyckliga i sin nya lek hoppade och dök barnen bland de färgglada sedelhögarna. Så småningom försvann förstas sedlarna från gatorna. Några sedlar plockades upp och sparades som minne."

1. En butiksinnehavare i det av inflation så hårt drabbade Tyskland i början av 1920-talet. Bilden är tidigare publicerad i SNT 1998:7. Repro ur *Banking* av Edwin Green, New York 1989. Beskuren.

I *Svensk Numismatisk Tidskrift* 1990:3 s. 63, 1998:1 s. 12, 1998:7 s. 190 liksom på annan plats i detta nummer presenteras fotografier som härrör från den tyska inflationsperioden i början av 1920-talet. Bilden här bredvid, fig. 1, visar innehavaren av en matbutik som fått problem med hur han i kassaapparaten låda ska få plats med den stora mängd sedlar som kommit in under dagen. Kunderna förde med sig hela resväskor fulla med sedlar när de gick till affären, vilket på mer än ett sätt måste ha varit en tung börda för det krisdrabbade folket. Handlaren här har varit tvungen att införskaffa en stor trälåda som han ställt alldeles intill kassan. Det vanliga tillvägagångssättet förslog inte överhuvudtaget.

Bilderna illustrerar en del av de praktiska problem som den tyska inflationen vid tiden efter första världskriget medförde såväl i Tyskland som i Polen. Tyskland hade gått ur kriget 1918 som en av de största förlorarna. Skulder och skadeståndskrav drev fram en oerhörd inflation som inte dämpades förrän efter valutareformen 1923.

För att klara skulderna hade man begått det klassiska misstaget – man lät helt enkelt trycka fler sedlar, varpå den tyska valutan förstas förlorade all trovärdighet och varje sedel sitt individuella inköpsvärde. Mellan 1914 till 1918 steg värdet av sedlar i omlopp från ca 6 till 28,4 miljarder mark. När inflationen nådde sin höjdpunkt 1923 motsvarade en enda dollar nära 5 000 miljarder mark! Då var sedlar i omlopp till ett värde av 500 triljoner mark.

Som om detta inte vore nog utgavs även nödsedlar av olika slag. Bankbesparingar blev värdelösa, att

sälja sitt hus eller annan egendom var helst inte att tänka på, och det lönade sig knappt heller att arbeta. I november år 1923 var man tvungen att genomföra en valutareform och

den tyska marken återfick så småningom sin köpkraft. Inflationen hade då redan medfört en stor personlig tragedi för många; långivare och småsparare förlorade allt de ägde.

Polen

Även i Polen hade ju markmyntet använts. Och också här byttes de gamla nu i stort sett värdelösa tyska pengarna ut, men till den gamla polska valutan. Detta skedde i april 1924.

Min far, som föddes på hösten 1918 och alltså var knappt sex år vid valutabytet, är en mycket god berättare. Med livlig inlevelse och en stor portion humor har han vid många tillfällen återgett minnen från sin barndom i staden Bydgoszcz i Polen, bland annat om alla dessa sedlar. Om de tunga resväskorna som var fulla av dem. Om hur människor efter valutabytet kastade ut de värdelösa men med miljardbelopp åsatta marksedlarna genom sina fönster bland hyreshusen där han bodde. Om sedlar som seglade nerför vägarna och ut på trottoarerna. Fig. 2.

3. Några tyska barn använder sedelbuntar som byggklossar på 1920-talet.

Repro ur *1920's*, *The Hulton Getty Picture Collection* av Nick Yapp, Köln 1998.

2. Polska sedlar i olika markvalörer. Se även omslagsbilden i färg.

4. Polska republiken 10 år, 1918-1928. Ena sidan av osignerad minnesmedalj från 1929. Koppar. KMK 25 330.

Mängder av stora, färggranna sedlar, korta och långa, virvlade runt som löv för att sedan samlas ihop i högar av barnen på gatan. Hur han och hans små kamrater hoppade och skuttade i högarna som bara barn gör med hopkrattade lövhögar, de dök i högarna och simmade i dem.

Sedlarna sparade man sedan som minne, småpengarna använde man i lek och spel (se separat beskrivning på s. 84). Och att åtminstone barnen hade roligt dessa stunder råder ingen tvekan. Det går inte att ta miste på den roade glimten i min fars ögon när han beskriver dessa lekar. Som liten satt jag smått trollbunden varje gång han berättade om dessa för mig då helt otroliga händelser.

Detta är en ögonvittnesskildring, men även av fotografier från denna tid framgår hur barn lekte med marksedelsbuntar som om de vore leksaks-pengar. Fig. 3.

Att kasta ut sedlarna på detta sätt kan betraktas som en symbolhandling, kanske en viss glädjetryckning från de vuxnas sida, men som också smittade av sig på barnen i deras lekar. Hädanefter gällde polska pengar, *złoty*, indelade i 100 *groszy*.

Efter första världskriget hade Polen 1918 åter blivit självständigt under

marskalk Piłsudski efter att ha varit delat mellan Ryssland och Tyskland. Fig. 4. Sedlar med valörer från 1/2 polsk mark och uppåt utgavs av *Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa* (PKKP) [ung. polska statens lånebank]. Fig. 5. Men kriget mot Sovjet-Ryssland 1920-1921 undergrävde de ekonomiska förutsättningarna för en stabil stat. Inflationen var hög, även om man inte kom upp i de tyska höga höjderna. I december 1918 motsvara-

de en dollar 9:80 polska mark, fem år senare 5 miljoner mark.

Inflationssedlarna började ges ut 1922, i mars först på 10 000 mark men redan i oktober samma år på 50 000 mark. Året därpå, 1923, utgavs i april sedlar på en kvarts miljon mark, i augusti på en halv miljon och på en miljon mark, i november fem miljoner mark och slutligen tio miljoner polska mark. Fig. 6-10. Inflationstegringen 1923 kan följas med brödspriserna som exempel: i maj kostade en limpa 1 000 polska mark, i augusti 3 500 mark, september 16 000 mark, november 55 000 mark och i december 96 000 mark.

Genom ett dekret den 14 april 1924 förbjöds vidare utgivning av inflationssedlarna. Premiärminister Stanisław Grabski lyckades stabilisera situationen och balansera budgeten genom införandet av *złoty*.

5. Sedel om 1/2 polsk mark med den polske frihetshjälten Tadeusz Kościuszko (1746-1817) porträtt, 7 februari 1920. 108x68 mm.

6. Inflationssedel, 10 000 polska mark, 11 mars 1922.
På baksidan finns den polska örnen. 199x100 mm.

7. Inflationssedel, 50 000 polska mark, 10 oktober 1522. 205x104 mm.

8. Inflationssedel, 250 000 polska mark, 23 april 1923. 189x99 mm.

Den 28 april samma år kom de första sedlarna ut med den nya valutan.

Den polska nationalbanken – *Bank Polski* – grundades 1924, då polska valutan stabiliserades efter åren av våldsam inflation. Nationalbanken fick utgivningsrätten till banksedlar i den nygamla valutan *zloty*. Värdet för en *zloty* fastställdes till 1 800 000 polska mark. Det rådde brist på skiljemynt, så de

gamla sedlarna nytrycktes och kontramarkerades ned till 1 grosz. De röda halvmiljonsedlarna markerades med 1 grosz och tiomiljonsedlarna med 5 groszy.

Bydgoszcz

Berättelserna om marksedlarnas och småmyntens vidare öden utspelade sig i staden Bydgoszcz (fig. 11) år 1924, vid den tid då en valutareform

infördes även i Polen. Bara några år innan, 1920, hade staden – som kallas Bromberg på tyska – återgått till Polen efter att under mer än ett hundra år ha hört till Preussen. Staden med anor från 1100-talet har sedan denna tid haft en brokig historia med olika herravälden. En kort tid under 1300-talet tillhörde staden Tyska Orden men återgick till Polen 1343 och fick stadsrättigheter 1346, då man också inledde byggandet av en borg. Bydgoszcz ligger bara ett par mil från den kanske mer kända medeltida staden Toruń.

Under 1500-talet växte staden och hade vid sekelskiftet 1600 ca 5 000 invånare. Från 1594 utvecklades Bydgoszcz även som aktiv myntort. Först myntades för stadskamreren i Kraków, Stanisław Cikowski, som startade och byggde upp myntverket i Bydgoszcz under den svenskfödde polske kungen Zygmunt III (1587-1632), Sigismund i Sverige, som till Johan III. Fig. 12. Där myntades efter då gällande myntfot men med såväl kungens som mynträtsinnehavarens vapen. Mynthuset stängde 1601 för att 1608 återuppstå såsom Polens på den tiden största myntverk. Fig. 13. Även under Jan Kazimierz (1649-1668) myntades där och staden utgjorde då fortfarande landets största och viktigaste myntort.

År 1655 hade svenskarna tagit staden under besittning, den medeltida borgen sprängdes för att aldrig mer byggas upp igen. Återigen stängdes myntverket för att några år senare öppna under Jan III Sobieski (1676-1696). Myntverket i Bydgoszcz stängde för gott 1687.

Vid Polens delning 1772 kom Bydgoszcz att tillhöra Preussen. År 1807 återgick staden till Polen, 1815 tillbaka till Preussen och, som ovan sagts, 1920 blev den åter polsk, men för att i andra världskrigets inledning i september 1939 besättas av Tyskland.

Ca 20 000 människor avrättades av tyskarna på torget den blodiga söndagen 9 september 1939. Den fasanfulla händelsen ihågkoms än idag som "blodbadet i Bydgoszcz". Min far var en härsman från döden men fördes i stället bort som fånge till ett tyskt arbetsläger långt upp i norra Finland. Om allt detta har han också berättat.

Otryckt källa

Teodor Golabiewski, muntliga uppgifter nedtecknade den 29 augusti 2001.

Foto: Gabriel Hildebrand, sedlar, och Jan Eve Olsson, medaljer.

9. Inflationssedel, 500 000 polska mark, 30 oktober 1923. 154x80 mm.

10. Inflationssedel, 1 miljon polska mark, 30 oktober 1923. I medaljongen syns silhuetten av Warszawa, i förgrunden floden Wisla. 185x91 mm.

11. Belöningsmedalj "Za zasługi dla miasta Bydgoszczy" (= ung. för förtjänst om staden Bydgoszcz). På medaljens ena sida ses vid floden Brda spannmålsmagasinet från 1700-1800-talen, som idag hyser stadsmuseet. Brons. Okänd konstnär. Medaljen tilldelades författarens kusins svärfar, vice borgmästare i Bydgoszcz före ca 1990. Privat ägo.

12. "Immobilis", osignerad minnesmedalj från myntverket i Bydgoszcz med Zygmunt III:s sista regeringsår 1632. Silver. Gumowski 1924 nr 106.

13. Minnesmedalj över Wladislaw IV Vasa (1632-48). Silver. Konstnär Jan Höhn, Bydgoszcz 1635-1636. Gumowski 1939 nr 51.

Litteratur

Gumowski, M.: *Medale Zygmunt III*. Kraków 1924.
– *Medale Władysława IV*. Kraków 1939.
– *Handbuch der polnischen Numismatik*. Graz 1960.
– *Mennica Bydgoska*. Toruń 1955.

Kałkowski, T.: *Tysiąc lat monety polskiej*. Kraków 1974.

Kromann, A. & Jensen, J. S.: *Inflation*. Köpenhamn 1976.

Lagerqvist, L. O. & Nathorst-Böös, E.: *Sedlar*. Stockholm 1971.

Wischn, I.: Mörk historia bakom bild. *SNT* 1998:1 s. 12.

Zakoyski, A.: *The Polish way. A thousand-year history of the Poles and their culture*. 1987. □

Pengar är vandringsmän Svenskt ordspråk

Vandrande tvåkronor

I maj 1944 hade *Dagens Nyheter* en artikel om ett mysterium som engagerade redaktionen så mycket att man till slut ringde till Myntverket.

Det hela började med att en till Stockholm invandrad göteborgare hade ställt en fråga till tidningen. Göteborgaren hade upptäckt att tvåkronorsmynt sällan förekom i Stockholm. Var detta en riktig iakttagelse? Tillfrågade servitriser och spårvagnskonduktörer bekräftade detta. *DN* vände sig därför till myntdirektören Alf Grabe för att få klarhet i mysteriet.

– *Tvåkronorna är inte populära i Stockholm, utan de vandrar väster ut och finns i portmonnäer och kassaskrin på västkusten och särskilt då i Göteborg*, berättade Grabe. Under ett antal år hade man märkt denna vandring västerut. Stockholmsarna tyckte inte heller om 50-öringarna, men som dock var synnerligen populära i de västra delarna av landet.

Myntverket koncentrerade sig 1944 på tillverkning av enkronor. Man minskade också på präglingen av tvåkronor. Detta faktum bidrog naturligtvis till fattigdomen på tvåkronor i Stockholm.

– *Även i Amerika har man lagt märke till att vissa myntsorter fördelar sig ojämnt över landet. I de östra staterna ser man mycket sällan en silverdollar, ty den anses där vara stor och blaffig. Silverdollarna har emigrerat till de västra staterna och finns där i stora mängder.*

Allt enligt myntdirektören Grabe.

IW

Polskt penningspel – med spännvidd

Efter valutabytet till złoty i Polen 1924 blev markvalutan värdelös. Med de nu inte längre gällande sedlarna kunde man leka en kortare tid. Men de mer tåliga mynten höll för hårdare tag och man använde dem länge i utomhuslekar och spel: ”*Småpengar [markmynt], däremot, samlade man in. Man lekte och spelade med dem. Ett spel gick ut på att en av deltagarna slängde ett mynt mot väggen, varifrån det studsade ca 2-3 meter. Nästa spelare gjorde likadant. Myntet skulle träffa och helst lägga sig på det redan liggande myntet, vilket man då vann. Man kunde också mäta med tummen och ringfingret utsträckta utifrån sitt eget kastade mynt. Vinst blev de mynt som låg inom denna radie. Hade man ingen vägg i närheten slängde man myntet på marken, framåt som i boulespel eller helt enkelt rakt ner i backen. Samma regler gällde. De tyska mynten användes som spelpengar åtminstone ända fram till andra världskriget.*”

Otryckt källa

Teodor Golabiewski, muntliga uppgifter nedtecknade den 29 augusti 2001.

Detta är en variant av att spela på vägg, i Sverige även kallat kronvägg, väggpenning och andra liknande benämningar, där man använder fingrarna som mätmetod för att kamma hem så stor vinst som möjligt. Inte bara mynt kunde användas i denna lek utan även knappar och spelpennningar. Kronväggskastning är ett penningspel skriftligt belagt första gången 1765 i Sverige. I just detta spel gällde att myntet skulle falla med kronsidan uppåt, d.v.s. åtsidan. Men i det här citerade penningspelet med vinst vid en spännvidds avstånd mellan två fingrar, som också finns i den svenska traditionen, gällde vissa andra regler. MGL

Litteratur

Golabiewski Lannby, M.: *Kronvägg*. *SNT* 2000:1 s. 18-19.

Norman, A.: *Ungdomens bok. Gossarnes lekar*, nr 285. Stockholm 1878.

Rehnberg, M.: *Singla slant, kronvägg och andra penninglekar*, s. 192. *Fataburen* 1948 s. 169-200.

Myntfyndet från Slöta medeltidskyrka i Västergötland

I Kungl. Myntkabinettets (KMK) fyndarkiv finns uppgifter om ett depåfynd från tiden kring 1786 bestående av 17 silvermynt, vilka enligt uppgift påträffats i en urna i Slöta¹ kyrkomur, Västergötland. Ur fyndet utvaldes två mynt, vilka inlöstes med 27 skilling.² Inga uppgifter ges dessvärre beträffande depåfyndets sammansättning och de två inlösta mynten står inte att finna under något inventarienummer på KMK. Fyndet finns även nämnt i Werner 1879 och Wideen 1934.³

Historikern Henrik Schück skriver att Slötafyndet kom på tal i Kanslikollegiet den 16 oktober 1786 och att Benzelstierna från akademien hade mottagit ett brev från biskop Forsenius i Skara, som meddelat fyndet ”*af några silfverpenningar utan vidare beskrifning*”. Biskopen uppmanades att sända in hela fyndet till Kanslikollegiet, och den 5 december samma år inkom svar från biskopen som meddelade att mynten påträffats i Slöta kyrkomur. Vid samma tillfälle medföljde de 17 mynten. Ärendet togs upp igen för behandling i Kanslikollegiet den 20 mars 1787, då det beslutades att två mynt skulle inlösas för ovan angivna summa. Schück skriver vidare att de övriga mynten återsändes och att biskopen i Skara talat om den *urna*, i vilken de aktuella mynten varit förvarade. Denna *urna* skall biskopen ha lovat skicka till Stockholm, men det verkar som detta aldrig fullföljdes.⁴

I riksantikvarie Johan Gustaf Liljegrens förteckning över fynd i svensk jord (1830) står följande korta notis om fyndet: ”258) 1786 funnos i Slöta kyrkomur i Västergötland 17 gamla mynt”.⁵

Här skulle denna redogörelse kring myntfyndet i Slöta medeltidskyrka kunnat sluta, men så är ej fallet. I den periodiska tidskriften *Stockholms Posten*⁶ står nämligen följande att läsa under rubriken ”Nyheter” den 6 december 1786:

Skara [...] – Då Slöta mycket förfallna Moderkyrka här i Stifftet förliden Sommar nedbröts, för att ombyggas, funnos uti et hål uti Wapnhus muren inlagde 17 stycken större och mindre Silfverpenningar, alla slagne

uti Konung Gustaf I:s tid, ifrån 1530 til 1558. talet, (de flüste sådane, som de finnas hos Brenner afritade sid. 65 och 67) wägande 16 Lod. Desse woro icke med någon insatt sten förwarade, utan blott i muren på kant insatte, hwilket tillika med pengarnes ålder tyckes föranleda til den gissningen, at de i hastighet wid de förfärlige Danskarnes antågande och härjande i Wästergöthland 1566 blifwit så insatte, och at des ägare blifwit sedan af fienden dödad.⁷

Notisen i *Stockholms Posten* ger således kompletterande information beträffande fyndet men också avvikande uppgifter när det gäller fyndplats och fyndomständigheter.

Om vi börjar med den kompletterande informationen, så står det klart att fyndet gjordes sommaren 1786 och att samtliga 17 mynt är från Gustav I:s tid som regent (1523-1560). Vidare får vi en referens till Brenner 1731⁸ och en angivelse av fyndets vikt, 16 lod.⁹ Den avvikande, eller åtminstone preciserande, informationen rör som sagt fyndplatsen och fyndomständigheterna. Schück återger att fyndet gjordes i Slöta kyrkomur, ej närmare angivet var, medan notisen i *Stockholms Posten* anger vapenhusmuren som fyndplats.¹⁰ Detta är emellertid av mindre vikt att diskutera. Viktigare däremot, är informationen om att mynten var "blott i muren på kant insatte". Hur var det då med uppgiften om urnan som biskop Forsenius i Skara talat om? Här går berättelserna isär. Hittades mynten i en urna eller var de "på kant insatte" i muren och kan vi lita på uppgifterna i *Stockholms Posten* beträffande den sistnämnda angivelsen? Författarens uppfattning är att så är fallet. Detaljriktedomen i notisen är påfallande, vilket talar för dess tillförlitlighet.

När det gäller tolkningen av varför fyndet placerats i kyrkan, så är det

fullt rimligt att tänka sig att någon invånare i Slöta socken funnit det lämpligt att säkra sin förmögenhet inom kyrkobyggnadens hägn. Kanske skedde detta inför hotet av den danska härens framfart i trakten år 1566 i samband med det nordiska sjuårskriget 1563-1570.¹¹ Det skulle i vilket fall som helst dröja mer än tvåhundra år innan mynten ånyo togs fram.

Grundstensmynt

Avslutningsvis skall en myntdepå i den nya kyrkan nämnas. I en artikel av Bergström återges nämligen ett sockenstämmoprotokoll från 1787: *Då Slöta kyrka ombyggdes, sattes i sydvästra hörnet något mera än en aln över marken, en gammal rundhuggen sten av en funt med ett "trint" hål uti, och i denna nedlades i en ask näver en medalj av koppar, nästan en finger tjock, med följande inskription: "År efter vår Frälsares Jesu Christi Börd, det 1787:de den 9:de Maii lades denna Grundsten till Slöta Kyrckias ombyggande, och wardt Bygnaden fullbordad samma år, under Konung Gustaf den III:des 17:e Regeringsår, dåvarande Församlingens Probst och Kyrkioherde Anders Gustaf Rhodin, nedlades desse penningar för efterverldens minne, af Bygg och Muremästaren Sven Westman. Soli Deo Gloria". Ovanpå denna medalj lades åtta silvermynt och fyra kopparmynt av gängse valörer från den tiden.*¹²

Frédéric Elfver

Referenser

Bergström 1965: K. Å. Bergström, Slöta kyrka. *Falbygdens* : årsbok / utgiven av Falbygdens hembygds- och fornminnesförening nr 20, Falköping 1934, s. 288-318.

Brenner 1731: E. Brenner, *Thesaurus Nummorum Sueo-Gothicorum* [...]. Stockholm 1731.

Liljegren 1830: J. G. Liljegren, Strödda anteckningar om fynd i svensk jord med en dertill hörande förteckning. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar* 13. Stockholm 1830.

Schück 1943: H. Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, dess förhistoria och historia. Del VI, Adalabeths tid 1786-1793*. Stockholm 1943.

[SM] Ahlström et al. 1976: B. Ahlström, Y. Almer & B. Hemmingsson, *Sveriges mynt 1521-1977*. Stockholm 1976.

Stockholms Posten, nr 284 onsdagen den 6 december 1786.

Werner 1879: H. Werner, *Mynt funna i Westergötlands jord*. Lidköping 1879.

Wideen 1934: H. Wideen, Myntfynden i Västergötland. En arkeologisk-historisk studie. *Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift*. Fjärde delen, sjunde och åttonde häftena. Redaktör S. Welin. Lidköping 1934, s. 43-84.

Noter

¹ Slöta, församling i Skara stift, Västergötland. Den medeltida kyrkan, som låg på samma plats som den nuvarande, var en romansk 1100-talskyrka med torn, långhus, kor samt absid. Yttre mått: 40 alnar lång, 11 alnar bred. Inre mått: 38 alnar lång, 9½ alnar bred. Medeltidskyrkan hade under århundradenas lopp drabbats av bränder vid ett antal tillfällen: 1278, 1450 och 1566. Den gamla kyrkan revs år 1786 mellan den 12-27 juni och i samband med rivningen påträffades i pelare och murar 3 lipund bly, vilket har tolkats som att kyrktaket har varit täckt med bly, som smält vid någon eldsvåda. Den nya kyrkan byggdes 1787 (Bergström 1965, s. 288ff).

² Schück 1943, s. 285-286.

³ Werner 1879, nr 62 samt Wideen 1934, nr 136.

⁴ Schück 1943, s. 285-286.

⁵ Liljegren 1830, s. 203, fynd nr 258.

⁶ *Stockholms Posten*, nyhetstidning utgiven 1778-1833. Tidningen utkom initialt 2-3 gånger i veckan och från 1779 alla vardagar (Nationalencyklopedin: *Stockholms Posten*).

⁷ *Stockholms Posten*, onsdagen den 6 december 1786, s. 3.

⁸ Utifrån referensen att *de flesta* mynten är sådana som finns avritade i Brenner 1731, s. 65 och 67, kan det konstateras att fyndet sannolikt, åtminstone till del, bestod av följande mynt: Gustav I. Stockholm, ½ mark 1536, SM 122; d:o, ½ mark 1536, SM 124; Svartsjö, 1 mark 1543, SM 179; Åbo, 1 mark 1556, SM 221.

⁹ 1 lod motsvarar 13,16 g, vilket gör att 16 lod omräknat i gram blir 210,56.

¹⁰ Uppgiften om att 17 silvermynt, präglade mellan 1530-58, påträffats i vapenhusmuren, återfinns även i Bergström 1965 (s. 293) med den skillnaden att mynten anges vara hittade i ett hål i vapenhusmuren.

¹¹ Ett annat fynd som belyser den oroliga tiden under det nordiska sjuårskriget är fyndet från knektgården i Ullene, Ullene sn, Västergötland. Detta fynd som enligt inventariet (SHM 2331) innehöll fler än 500 mynt, är nedlagt omkring år 1566 (Wideen 1934, nr 154).

¹² Bergström 1965, s. 293. Enligt Marie-Astrid Voisin, KMK, rör det sig sannolikt om en ensidig kopparmedalj eller ett plaketliknande kopparföremål med gravyr. □

Strandbergs Mynt

&

Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm

Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

En ny romersk kejsare upptäckt

Av Lennart Lind

Reklam på mynt

Ett nystartat reklamföretag i Stockholm står bakom en idé att låta cirkulerande mynt också fungera som reklambärare. Företaget säljer reklamutrymmet med hjälp av påklistrade specialdesignade dekaleringar i samma storlek som våra enkronor. Dekalerna sägs inte nämnvärt påverka vikten, varför enkronorna fortfarande ska passa i olika automater. Inte heller skadar de mynten, eftersom dekalerna är lätta att ta bort och klistret inte förstör mynten.

Men på Riksbanken anser man det vara ytterst olämpligt att använda allmänna betalningsmedel på detta sätt. Dels strider det mot upphovsrättslagen, dels får enligt Riksbankens föreskrifter mynt inte avsiktligt ändras så att utseendet inte stämmer överens med vad som tillkännagivits. Därför vägrar man lösa in mynt som avviker från denna föreskrift eftersom de då inte kan räknas som giltiga betalningsmedel.

MGL

Nya mynt

Irland

Som en hyllning till EU:s tio nya medlemmar har Irland gett ut ett minnesmynt i valören 10 euro och med årtalet 2004. Det nya myntet visades upp på EU:s ministermöte i Puchestown på Irland. Detta skriver tidningen Expressen den 4 april.

□

Ny sedel

Norge

Norges Bank utgav i februari en upgraderad version av 50-kronesedeln. Den har ny bredare säkerhetstråd, där texten "Norges Bank" kan läsas i klar skrift horisontalt på båda sidor. Det är samma säkerhetstråd som finns på de övriga sedlarna.

□

Den senaste tiden har vi kunnat läsa i tidningarna om ett sensationellt romerskt mynt som upptäckts bland ca 5 000 mynt påträffade som ett skattfynd i England. Endast ett sådant mynt är känt sedan tidigare, hittat för mer än etthundra år sedan. Mynten avslöjar ett nytt kejsarnamn kring år 270 – Domitianus.

Det hände mycket i Romarriket på 200-talet e.Kr. Så mycket att den tidens historiker inte riktigt hann med. Liksom tidigare och senare bestod Romarriket på 200-talet av stora områden i Europa, Asien och Nordafrika. På 260-talet var den europeiska biten delad i två halvor. Den västliga, med Britannien, Gallien och Spanien, styrdes av en kejsare med säte i Gallien. Han stod i motsättning till en kejsare i Italien, vilken styrde resten av det europeiska området. Gallien motsvarade ungefär Frankrike, Belgien och Tyskland väster om Rhen.

Många detaljer kring tidens historia är okända, men romerska skriftställare ger oss namn på personer och något kring vad de gjorde. I Italien hette kejsarna Gallienus (260-268), Claudius (II) (268-370), Quintillus (270) och Aurelianus (270-275). Aurelianus återställde imperiets enhet genom att år 274 erövra det västliga sarriket och avsätta dess siste kejsare. För det västliga sarriket har de antika historikerna andra kejsarnamn, Postumus, Laelianus, Marius, Victorinus och Tetricus. Detaljerna kring dem är få, men det verkar som om varje ny kejsare erhöll ämbetet genom att döda sin företrädare. Ett undantag finns: Victorinus blev visserligen mördad, men troligen inte på anstiftan av efterträdaren Tetricus. Victorinus, sägs det, mördades genom en sammansvärjning av en "kontorist" (latin *actuarius*), vars hustru han hade förfört. Det tycks ha varit en (o)vana hos nämnde kejsare att förföra underlydandes fruar. Kontoristens namn är inte känt.

Det lilla man kan få fram genom de antika författarna kan kompletteras genom mynten. Eftersom 200-talet var en orolig tid, är myntfynden många och ofta stora. I England och Frankrike, som hörde till det västliga sarriket, bekräftar depåfynden – ofta

omfattande tusentals mynt – att det fanns kejsare med namn som Postumus, Laelianus, Marius, Victorinus och Tetricus. Man kan också av den skiftande frekvensen av olika kejsares mynt se en bekräftelse på de antika uppgifterna att de regerade olika länge, Postumus kanske ett decennium (ca 260-269), Laelianus och Marius bara en kort tid (år 269), Victorinus och Tetricus några år vardera (269-271, 271-274). Som exempel kan nämnas, att det största väl beskrivna fyndet från 200-talet, från Cunetio i England och som bestod av nära 55 000 mynt, innehöll 12 991 mynt från Postumus, 39 från Laelianus, 165 från Marius, 7 198 från Victorinus samt 4 018 från Tetricus regering.

Mynten bekräftar också att det fanns en positiv relation mellan Victorinus och Tetricus. Det finns nämligen mynt präglade för Victorinus efter hans död. Sådana utgavs bara av en efterträdare som ville betrakta sig som legitim i förhållande till sin företrädare. Dessa mynt kan bara ha getts ut av Tetricus. Här finns alltså, genom mynten, en antydning om att Tetricus inte var inblandad i Victorinus död.

Vem var det i så fall som låg bakom? "Kontoristen" kan ha agerat på eget bevåg, men han kan också ha varit ombud för någon högre upp i hierarkin. Det är fullt möjligt att den som verkligen var ansvarig för mor-

Lerkrukan med ca 5 000 romerska mynt från tiden ca 250-275 som hittades nära Oxford år 2003. Foto British museum.

Det nyfunna myntet präglat för Domitianus ca 270. Förstorat. Foto British museum.

det på Victorinus lät utropa sig till kejsare efter hans död och därefter omedelbart slå mynt med sitt namn och sitt porträtt. Men mycket snabbt, innan hans mynt fått någon större spridning, har han besegrats och kanske dödats av Tetricus, som uppträtt som Victorinus hämnare. För att understryka detta, har Tetricus sedan gett ut mynt i Victorinus namn, vid sidan av dem i hans eget.

Tetricus undertryckande av Victorinus mördare kan ha gått så snabbt, att historikerna inte ens blivit medvetna om att mördaren uppträtt som kejsare, och hans namn har inte kommit med i listan över regenter i det västliga sarriket.

Två mynt funna präglade för Domitianus

Myntfynden från 200-talet är, som nämnt, både många och stora. År 1900 påträffade man vid uppodling av en äng i Cléons i Loire-dalen i Frankrike en lerkruka, som innehöll 1 300 mynt från tiden omkring år 270. En fornforskare lät redan året därpå trycka en liten artikel om fyndet i en ansedd numismatisk tidskrift. Fyndet bestod av mynt åt kejsarna i Italien, Gallienus, Claudius (II) och Aurelianus, m.fl., samt åt kejsarna i det västliga sarriket, Postumus, Victorinus och Tetricus, etc. Det liknade i det avseendet många andra från samma tid. Men fyndet från Cléons innehöll också ett mynt, ett enda, präglat för en tidigare okänd kejsare, Domitianus.

Myntet beskrevs och avbildades. På åtsidan hade det ett porträtt av en skäggig kejsare med strålkran runt huvudet och texten IMP C DOMITIANVS P F AVG, vilket skall utläsas Imperator Caesar Domitianus Pius Felix Augustus, traditionella titlar och beteckningar för kejsare på 200-talet. På fransidan såg man en bild i helfigur av Concordia, enighetens gudinna, med ett offerkäril och ett ymnighetshorn samt texten CONCORDIA MILITVM, ”enighet mel-

lan soldaterna”. Det sistnämnda var mera en önskedröm än en korrekt beskrivning av verkligheten åren kring 270. Myntet var, som övriga i fyndet, av brons, överdraget med silver, vilket var det vanliga på den tiden.

Det nyfunna myntet gavs alltså omedelbar publicitet, men forskarvärlden ställde sig tveksam till en kejsare Domitianus omkring år 270. Någon sådan var ju inte nämnd av de antika författarna, inte heller känd på annat sätt, t.ex. genom inskrifter.

Men mer än hundra år senare, i april 2003, hittade engelsmannen Brian Malin med hjälp av metalldektektor en lerkruka full med romerska mynt i närheten av Oxford i England. Upphittaren agerade sedan på ett mycket omdömesgillt sätt. Han lät bli att själv undersöka mynten i lerkrukan. Den skickades i stället till British Museum i London. Där gick fackfolk igenom innehållet och kunde konstatera att det rörde sig om 5 000 mynt från tiden 250-275. Men först nu i år, 2004, gjorde man den sensationella upptäckten att det bland de 5 000 mynten fanns ett, ett enda, från Domitianus, av samma typ som det man hittat i Frankrike år 1900. Därmed menar man att existensen av en kejsare, eller kanske snarare kejsarkandidat, med det namnet omkring år 270 kan anses säkrad.

Även om han alltså inte kom med i de samtida historikernas lista över kejsare i det västliga sarriket, finns det litterära uppgifter om en Domitianus, som möjligen är identisk med den som gav ut mynten. En historiker på 300-talet nämner en militärbefälhavare på 260-talet med det namnet som tycks ha haft en viss betydelse. Denne Domitianus, sägs det, påstod sig vara ättling till den tidigare – och mera kände – romerske kejsaren Domitianus, som regerade åren 81-96, och dennes brorsdotter Domitilla. På 200-talet var det framförallt personer som gjorde anspråk på tronen som framhöll släktskap med regenter under den äldre kejsartiden. Denne militärbefälhavare kan alltså ha sett sin chans i röran efter Victorinus död, men funnit sig åsidosatt av Tetricus. Det är faktiskt möjligt att han klarade sig med livet i behåll efter Tetricus trontrillräde. En Domitianus blev nämligen senare avrättad för konspiration av Aurelianus, den som avsatte Tetricus och återställde Romarrikets enhet. Bilden tonar fram av en person som flera gånger ser en möjlighet att gripa den högsta makten men som slutligen mister livet i sin strävan. Han hade sällskap av många under 200-talet.

Militärbefälhavaren Domitianus kan knappast vara identisk med konstoristen som enligt källorna låg bakom mordet på den något vidlyftige och lättsinnigt lagde Victorinus. Antingen är beteckningen ”kontorist” fel, eller också rör det sig om två olika personer, av vilka bara en kan ha uppträtt som kejsare och gett ut mynt. Vi har alltså ett namn, men inte så mycket kunskap om en person.

Det nyfunna myntet har värderats till 10 000 pund och har ställts ut till beskådan på British Museum i London. □

Rättelse

I förra numret av SNT blev en del av Svenska Numismatiska Föreningens årsredovisning felaktig. Nedanstående siffror gäller.

	Står:	Skall stå:
	31.12.2003	31.12.2003
Marknadsvärde obligationer, aktier och aktiefond		
Obligationer nominellt värde	708.050:–	708.050:–
Obligationer marknadsvärde	777.437:–	746.677:–
Aktier marknadsvärde	170.550:–	170.550:–
Aktiefond marknadsvärde	2.259.236:–	2.259.236:–
Summa marknadsvärden	3.207.223:–	3.176.463:–

Ett jubileum som kom bort – när kronan fyllde 75 år 1948

Många vill betrakta 30 maj 1873 som en svart dag i Sveriges historia. De gamla, dekorativa mynten och det gamla kära riksdalernamnet försvann officiellt. Ännu idag finns det folk som vill försöka fjäska och kalla kronan för riksdaler, men efter 1942 borde sådant tilltal vara i lag förbjudet. Kronan är inte och kan aldrig bli någon riksdaler!

Så ilsket och upprört skrev en journalist i *Aftonbladet* i maj 1948. Nej, något firande av kronans 75-åriga tillvaro bland oss svenskar blev det inte. Det enda som hände var att Kungl. Myntkabinetten inbjöd allmänheten till ett föredrag, som Nils Ludvig Rasmusson skulle hålla den 30 maj 1948. Föredraget hade fått titeln ”Guldkronor, silverkronor, papperskronor”.

Det var den 30 maj 1873, som det i lag bestämdes, att myntenheten i Sverige skulle kallas krona i stället för riksdaler – och kronan skulle vara lika med 100 öre. Enligt den ursprungliga lydelsen i lagen om rikets mynt skulle en- och tvåkronorna innehålla 80% silver. År 1942 sänktes silverhalten till 40%. Guldmynten försvann i september 1931 (även om man slutat prägla dem 1925), då guldmyntfoten övergavs.

Den gode journalisten från *Aftonbladet* blev märkbart tagen av Nils Ludvig Rasmussons föreläsning och han gör så en kommentar till bilden som illustrerar artikeln i tidningen: *På dagens bildsida ser vi bl.a. myndirektör Swensson begrunda ett av de 62 miljoner mynt, som hans vältrimmade präglingsmaskiner spottar ut årligen, och antikvarie Rasmusson, flankerad av den jubilerande kronans stoltaste förfäder: Gustav III:s riksdaler 1782 och en carolin från 1718. Mitt under brinnande krig hade Karl XII råd att prägla rejäla silvermynt. Men i dag får vi hålla till godo med en pappersfemna. Undertecknad kan bara tillägga: Så, så bästa redaktör! Helt fel var väl ändå inte femman med sittande Svea.*

När så kronan 1973 firade 100 år, invigdes en utställning i Kungl. Myntkabinetten som hade namnet ”Daler Krona Öre”. Ansvarig för utställningen var Brita Malmer. Samtidigt utgavs en katalog med samma namn med Brita Malmer

1 krona 1875. Den första enkrona som präglades enligt den stora myntreformen 1873. Våra gamla enheter övergavs och huvudmyntet kallas sedan dess krona. Namnet lånade vi från Danmark – den skandinaviska myntunionen infördes på 1870-talet – som i sin tur lånat det från Frankrike i början av 1860-talet. På myntet ses Oscar II:s valspråk ”Brödrafolkens väl” fram till unionsupplösningen 1905. Foto KMK.

som författare. Det bör dock påpekas att utställningen också var kopplad till firandet av Samfundet Kungl. Myntkabinetts Vänner, som då firade 25 år, men också till de året innan avskaffade ett- och tvåöringarna.

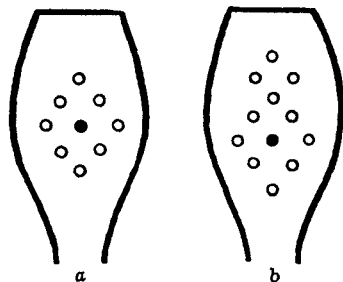
IW

Auktioner

2004	
Maj	
4-5	London, Baldwin's Auctions
5-8	München, Gerhard Hirsch Nachf.
8	Stockholm, Ahlströms Myntauktioner
10-11	Zürich, Leu Numismatik
12	Zürich, Hess-Divo
13-14	Zürich, Numismatica Ars Classica
17-18	München, Lanz Numismatik
21-22	Leipzig, Leipziger Münzhandlung
27	London, Spink & Son
Juni	
7-9	Mannheim, KPM
12	Bruxelles, Jean Elsen
22-24	Osnabrück, Künker
Juli	
15	London, Spink & Son

Kägelspel på jetonger

Att slå käglor är säkert ett av världens äldsta spel och det har förekommit på många platser. När kägelspelet tidigast utövades i Norden är ännu långt ifrån klarlagt. Sannolikt förekom det redan under medeltiden. Det omnämns i varje fall såväl i svenska som danska arbeten från 1500-talet. Under hela 1800-talet var kägelspelet mycket populärt både i städerna och på landsbygden. Så gott som varje utvårdshus i en stad hade sin särskilda under tak byggda kägelbana. Ofta fanns en eller flera sådana banor även i brukssamhällen, på större herrgårdar och dylikt. En hel del av dessa har använts långt in i 1900-talet, men i dag är endast ett fåtal i bruk. Intresserade kägelspelare bildade t.o.m. egna klubbar. Bland de mer namnkunniga kan nämnas Norrköpings Kägelklubb (stiftad 1883), Lindes Kägelklubb (stiftad 1884), Ystads Kägelklubb (stiftad 1890), Nya Kägelklubben i Stockholm (stiftad 1891), Kägelklubben De Tolv i Stockholm (stiftad 1892) och Lunds Kägelklubb (stiftad 1893).

De vanligaste uppställningarna av käglor under 1800-talet. A kägellek med 9, och B med 12 käglor. Den svarta prick- en i mitten markerar kungen.

Spelet

I de flesta fall spelade man under 1800-talet med nio käglor. Den mittersta kägeln kallades *kungen*. Alla käglorna var 36 cm höga utom *kungen* som var 42 cm. Käglorna hade särskilda namn, den främsta kallades *tysken*, hörnkäglorna *änkor* o.s.v. Kloten var av olika storlek (18-23 cm i diameter), så att de spelande kunde välja ett för honom passande klot. Antalet deltagare i ett kagelparti varierade men var vanligen 4-8 personer. Det finns mycket detaljerade regler för själva spelet som vanligen pågick under 2-3 timmar.

Ett kungligt kägelparti vid Ulriksdal på 1860-talet, t.h. syns Karl XV med ett klot i handen. Mannen som är i färd med att kasta sitt klot är sekreteraren vid Kungl. Teatern Daniel Hwasser. Teckning av Fritz von Dardel. Reprofoto: Gunnel Jansson, RAÄ.

Bronsmedalj präglad för Sällskapet W. N.s Kägelklubb 1895. Foto: Gunnel Jansson, RAÄ.

Troligen tysk jetong med anknytning till kägelspel, slutet av 1800-talet. Foto: Gunnel Jansson, RAÄ.

Jetonger

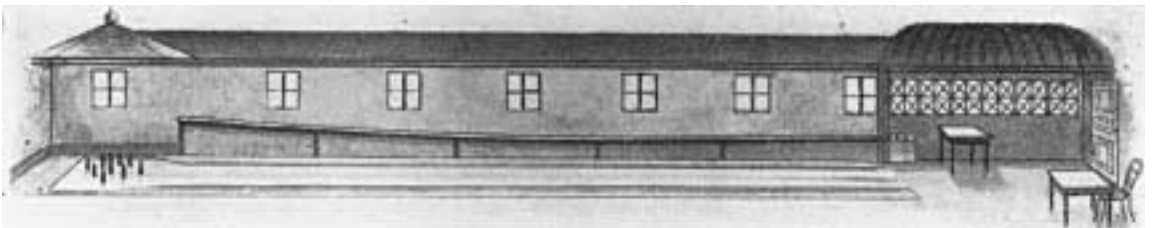
I Kungl. Myntkabinetts samlingar finns ett fåtal jetonger som anknyter till kägelspel. En av dessa är svensk och slogs för en sammanslutning som hette *Sällskapet W. N.s Kägelklubb*. På åtsidan finns förutom denna omskrift även en sköld visan-

de omkullslagna käglor och ett klot samt texten: STIFTAD 18 7/1 95. Jetongens frånsida visar endast en öppen lagerkrans. Den är av brons och mäter 30 mm i diameter. Jetongen var avsedd att kunna bäras på bröstet.

Den andra jetongen kommer troligen

från Tyskland (Nürnberg?) och är av brons, 23 mm i diameter och har ögla och ring. På åtsidan står en piprökande man beredd att slå iväg ett klot. Ovanför honom finns en ram med texten WENN? På frånsidan finns innanför en förenad lager- och eklövskrans, en kägla och två klot.

IW

En svensk kägelbana från 1800-talet i genomskärning.

En fråga från 1969:

På hur många olika sätt kan man växla en 10-kronorsedel?

År 1969 hade vi fortfarande kvar våra lägsta valörer och det cirkulerade även 2- och 5-kronorsmynt. Detta innebar att man kunde få fram olika spännande variationer när man skulle växla pengar. Tidningen *Kvällsposten* hade 1969 ställt en fråga till läsarna om hur många sätt som en 10-kronorsedel kunde växlas. Den försätliga frågan vållade en hel del huvudbry och en del svar kom in till tidningens redaktion, men allt var fel.

Till slut var det Ernst Nathorst-Böös som kände sig manad att ta upp handsken. Han vände sig till Svenska Handelsbanken och deras datorer som den gången fyllde några rum. Banken kunde till slut klara frågan – med hjälp av dator och en omfattande programmering. En dam på bankens s.k. ARU-avdelning och IBM behövde ungefär tio timmar på sig för att arbeta fram ett program. Sen fixade datorn ett svar på 20 sekunder....

Men egentligen så är det den gamle grekiske matematikern Diofanos som skall ta åt sig äran. Det var han som banade väg för svaret genom sina ekvationer, i vilka ingick heltalskoefficienter med heltalslösningar. Det låter svårt och det är det också.

Hur är det då med svaret? Till en början kan vi säga att en femöring kan växlas på tre sätt, en tioöring på tio, en tjugofemöring på 64 och en femtioöring på 406 sätt, men då har vi fortfarande långt kvar till både en- och tvåkronan. Bankens dator kom till slut fram till att en 10-kronorsedel kunde växlas på 266.016.628 olika sätt! Nu måste undertecknad erkänna att han inte kontrollräknat...

Pröva själv!

IW

Nytt prisrekord på pollett

I oktobernumret förra året av denna tidning rapporterade undertecknade om ett anmärkningsvärt högt auktionspris på en pollett. Omständigheterna har fått oss att åter fatta pen- nan i samma ärende.

Den förra rekordnoteringen avsåg en pollett från Larsbo bruk. Den såldes på Frimärkshusets auktion i maj 2002. Det objekt vi nu vill underrätta läsarna om såldes på ett annat av Stockholm auktionshus, Ahlströms myntauktioner. Auktionen ägde rum den 22 november 2003.

Objektet föranledande artikelen, en soldatpenning från Bremen-Verden, såldes som nummer 66. Nummereringen gav för handen, att objektet härörde ur Thord Lundhs samling. Denna omfattande 308 objekt och var av mycket skiftande karaktär. Spännvidden i raritet var stor mellan de utbudna föremålen. Tämmligen enkla objekt varvades med synnerligen exklusiva. Konstateras kunde, att askfat (med numismatisk anknytning) och dubbla rosenobler såldes nästan samtidigt. Sålunda var det en samling av ovanlig och skiftande sammansättning som gick under klubban.

Variationen gav samlare med vitt skilda intresseinriktningar anledning att bevista auktionen. Den för polletten intresserade hade i och för sig bara ett objekt att fokusera på. Detta krävde å andra sidan desto kraftigare anläggande av fokus. Soldatpenningen från Bremen-Verden torde tillhöra de mera begärliga för samlare av svenska polletter.

I Numismatiska Meddelanden nr IX finns polletten i fråga beskriven. Penningen begagnades i kombination med en skriftlig försäkran från vederbörlig befälhavare vid inkvartering och förflyttning av knektar i det då under den svenska kronan lydande hertigdömet. Utan det skriftliga dokumentet och kopparstycket i fråga, var natthärbärge och fri rörlighet utan åtkomst för krigsmannen. Förflyttningar och försök att tillskansa sig sovplats utan giltiga handlingar beivrades med böter och fängsligt förvar. Objektets raritet vid utgivandet av NM IX visas av det faktum, att "Verein für Geschichte und Alterthümer" i Stade först omkring 1880 lyckades införliva ett exemplar med den i övrigt omfattande myntsamlingen.

I modern tid har i Sverige, oss veterligt, två exemplar utjudits på

auktionsmarknaden. Det nu aktuella såldes senast på Stockholms Auktionsverks stora myntauktion den 22-23 mars 1991 med nummer 8277. Estimeringen var 3 800 kr. Det klubbadet priset uppgick till 4 700 kr. Dessförinnan såldes det av Ahlströms myntauktioner, auktion 11 (1976), där med nummer 284. Priset blev 3 100 kr. Förutom detta exemplar såldes ett annat, kvalitetsmässigt synbarligen likvärdigt, på Ahlströms auktion 22 (1980), nummer 174, för 3 300 kr. De tidigare ägarna till detta exemplar var Israel Berghman och Gunnar Ekström. Tyvärr saknas i katalogen uppgift om Ekströms lösenpris för detta objekt vid köpet 1950.

När det gäller försäljningsnoteringar över soldatpenningar från Bremen-Verden internationellt saknar vi inblick. Mynthandlare och andra med denna marknad bekanta personer har låtit oss förstå att sådana försäljningar är ytterst ovanliga, om de kunnat dra sig någon sådan till minnes över huvud taget.

Liksom polletten från Larsbo var den nordtyska polletten försiktigt estimerad, låt vara med en något mera utvecklad känsla för det slutliga resultatet. 5 000 kr förmerades till, ordinarie provision inberäknad, 18 400 kr. Den gamla rekordnoteringen slogs sålunda med mer än tio procent. Köpare var en handlare från Stockholm.

Den redovisade goda prisutvecklingen speglar de senare årens ökande intresse för polletter i Sverige. Prisstegringen har varit mest markant på modernare objekt. Nu anar vi en justering av prisnivån uppåt även för de äldre, rarare och ofta dyrare polletterna. Trots att vi på kort tid rapporterat om två rariteter, anser vi oss väl kunna påstå att det verkligen rör sig om dylika, numismatiska stjärnor.

Dan Carlberg
Jan Walldén

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46

Box 5132 102 43 Stockholm
Tel 08/662 62 61 - Fax 08/661 62 13

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Lagerlista över svenska
personmedaljer
www.nordlindsmynt.se

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08 - 411 08 07

En ovanlig obligation med koppling till den inställda olympiaden i Helsingfors 1940

Tiden kring slutet av 1930-talet och början av 1940-talet var ingen bra tid för att arrangera större idrottsevenemang. År 1936 hade Tyskland stått som värd för det dittills största sommar-OS. Hitler hade självfallet utnyttjat tillfället att göra propaganda för nazismen och det nya Tyskland. De fick också flest medaljer med USA som näst bästa nation. Både Sverige och Finland hade fantastiska resultat.

Det var tänkt att Japan skulle arrangera både sommar- och vinter-OS 1940, men man avsåg sig dessa 1938 på grund av kriget med Kina. Av den anledningen åtog sig Finland att anordna sommarspelen (i Helsingfors) och Schweiz vinterspelen (i S:t Moritz). Men tidpunkten var inte den rätta för fredliga möten över gränserna. Andra världskriget ominnetgjorde dessa planer förverkligande. Först efter krigets slut uppdrogs åt Storbritannien och Schweiz att genomföra sommar-, respektive vin-

Ny utställning

OLYMPISKA TECKEN

Ny utställning på Kungl. Myntkabinettet

I sommar arrangeras i Athen de 28:de moderna olympiska sommarspelen. Den olympiska elden tändes i Olympia i Grekland 25 mars. Elden färdas nu över kontinenterna och besöker tidigare värdstäder på sin väg till Athen. Den passerar Stockholm den 1 juli.

Stockholm var värd för Olympiska spelen 1912 och Rytтарыlympiaden 1956. Kungl. Myntkabinettet visar **16 juni – 26 september 2004** minnen från de två Stockholmsspelen – affischer, flaggor, facklor, prismetalljer, deltagar- och funktionärstecken, program, biljetter, böcker, bilder, filmer, souvenirer m.m.

Några svenska guldolympier – Erik Lemming, Anders Ahlgren och Petrus Kastenman – uppmärksammas särskilt.

Se annonsen med färgbilder på omslagets sista sida. TSI

En olympisk obligation från 1938 som skulle hjälpa till att betala för OS i Helsingfors 1940 – ett OS som inställdes på grund av andra världskriget. Foto: Gabriel Hildebrand, KMK. Startt förminskad.

terspelen 1948. Helsingfors fick spelen 1952, men med tanke på Finlands nästan omänskliga och orättvisa krigsskulder till Sovjetunionen kan man med fog undra hur de klarade av uppgiften. De duktiga finländarna överraskade världen och genomförde som värdland ett mycket fint sommarspel.

Det måste redan 1938 ha varit en vanskelig uppgift för ett litet land att planera ett kostsamt OS. Ett sätt att klara detta var att sälja obligationer till allmänheten. Kungl. Myntkabinettet har nyligen lyckats förvärva en sådan obligation. Den svenska texten berättar om utgivaren och målet: *FINSKA STATENS OLYMPISKA PREMIEOBLIGATION Ä*

TVÅHUNDRAMILJONER MARK VARAV DENNA OBLIGATION Ä 200 MARK ÄR EN DEL. Därunder kommer texten: *Obligationen deltagar under åren 1939-1943 inalles i tio utlottningar av vinster. Efter den sista utlottningen inlöses denna obligation med tvåhundra (200) mark. Helsingfors, 1 december 1938.* Obligationen är vackert utförd med ovaler som visar en spjutkastare och två löpare. I mitten finns en fyrkant med den olympiska elden och ringarna.

Denna obligation förenar i sig brustna förhoppningar och framtidsstro, idrotts- och världshistoria. Artikelförfattaren vet tyvärr inte något om hur många obligationer som såldes, om alls några. Ian Wiséhn

Ett myntfynd från Viborg

Ibland kan museer få gåvor på lite ovanligt sätt. I det här fallet började det hela med att Lars Ljungström vid Husgerådskammaren ringde och berättade att man i Tronsalen efter stängningsdags en vårdag 1994 upptäckte en liten ask innehållande ett mynt och ett medföljande brev.

Nu undrade Ljungström om vi var intresserade av att införliva detta fyndmynt i våra samlingar. Naturligtvis var vi det, och myntet har överlämnats som gåva från Husgerådskammaren till Kungl. Myntkabinettet.

Myntet är ärgat och av koppar, ett 1/4 öre 1654 från drottning Kristinas sista regeringsår, d.v.s. ett av de vanligaste mynten i fynden. Men inte mindre intressant, i synnerhet inte med historien som följde med.

I det medföljande brevet finns följande text:

Vi, Helga Abaksmåna och Anna Gagarina, fann 1/4 öre 1654 vid den ryska fästningen (1700-talet) St Annen Kron på f.d. Slottholmen i Wiiborg (Fridrichshamnporten) 05 1993

Vi presenterar den till Slottmuseum i Stockholm. 24.05.1994

Myntet och det medföljande brevet utgör ett spännande och annorlunda inslag i vår samling. Viborg var en gång vår svenska utpost mot öst, där Knut Posse år 1495 skrämde ryssarna till flykten då han iscensatte "den Viborgska smällen" och där Gustav III flera hundra år senare, 1790, försökte återfå herreväldet men tvingades till reträtt i det nesliga "Viborgska gatloppet". Här rymts mycket svensk historia, både dramatisk och spännande. Kanske var det någon svensk, stationerad nära Viborg under drottning Kristinas eller Karl X Gustavs tid,

Kristina, 1/4 öre från 1654, präglat i Avesta. Foto Gabriel Hildebrand.

Karta över Viborg. Nr 9 visar S:t Annas fästning, nr 6 Viborgs slott.

Repro ur "Finland Resehandbok", Helsingfors 1939.

som befunnit sig vid den ryska fästningen S:t Anna som tappat myntet. Kanske hade han håll i sin byxficka.

Tydligen ville de två turistande damerna från Ryssland tacka för besöket på Kungl. Slottet genom att skänka detta fynd.

Eva Wiséhn

Nordisk Numismatisk Årsskrift 1997-99

En ny volym av Nordisk Numismatisk Årsskrift är nu utkommen. Den är på 211 sidor och innehåller följande artiklar:

Lennart Lind: *The Denarius Find of Hulterstad, Öland, c. 1800: A Catalogue.*

Frédéric Elfver: *De vikingatida mynten i gravarna på Lovö, Uppland.*

Cecilia von Heijne: *Det vikingatida skattfyndet från Stora Slägarp, Skåne.*

Kenneth Jonsson: *En västsvensk myntskatt från 1060-talet.*

Jørgen Steen Jensen: *Møntskatten fra Sand, Færøerne. En møntskat nedlagt ca. 1100, fundet 1863 og tilbageført til Føroya Fornminnissavn 2002.*

Ian Wiséhn: *Mälareprovinsernas Enskilda Bank – sedelhistoria från de första oktrojerna.*

Eva Wiséhn: *Ödets norna spinner en tråd. Kring Norrköpings Enskilda Banks sedelmotiv från 1877.*

Fyndberättelser

Volymen innehåller Kungl. Myntkabinettets fyndberättelser för åren 1993-1998 med många foton och planscher samt fynd registrerade vid Nationalmuseets Myntkabinettet i Helsingfors åren 1991-1998.

Redaktörer för denna volym har varit Monica Golabiewski Lannby och Harald Nilsson.

NNÅ 1997-99 finns att köpa i Kungl. Myntkabinettets butik för kr 265. Tel.: 08 - 5195 5304. Vid beställning tillkommer portokostnad.

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 250 kr.

Som medlem får Du **SNT** automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen

Det kostar endast 200:- per år.

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T - Rådmanngatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar, militaria och nålmärken, medaljer

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

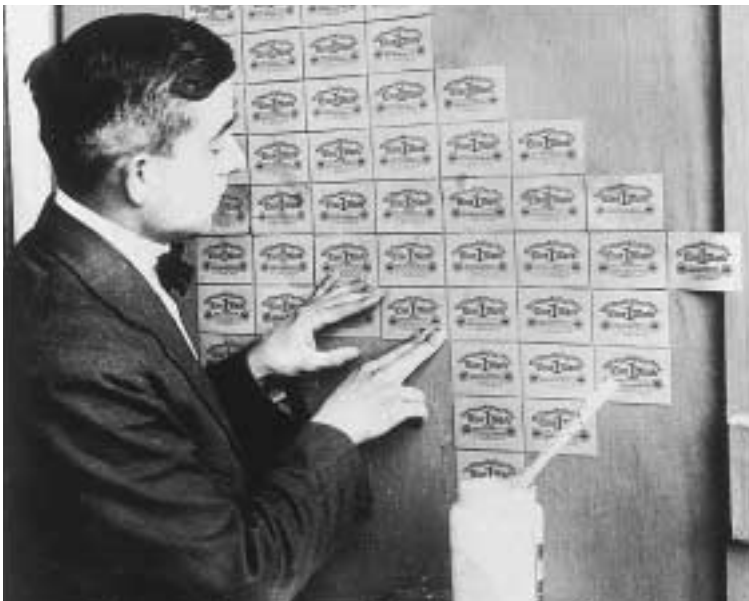

Ett myntfynd från Uskela socken i Finland som kom i dagens ljus år 1784

Det är alltid givande att studera riksantikvarien Johan Gustaf Liljegrens arbete *Strödda anteckningar om Fynd i svensk Jord, som ingår i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academiens Handlingar*, trettonde delen, Stockholm 1830. Här finns jordfynd av alla de slag och dessutom från hela Sverige, även från den dåvarande östra rikshalvan.

Under nr 250 i boken finns följande lakoniska text: "1784 hittades i Uskelä socken, Haliko härad i Finland, af en torpare, några gamla Svenska mynt." Vi får inte veta något om antalet mynt, vilka mynt det rörde sig om och inte heller något närmare om fyndomständigheterna. Något klokare blir man emellertid efter ett besök i Riksarkivet. Där förvaras Kanslikollegiets protokoll och under 1784 d. 15.11 fol. 285 finns följande uppgifter:

Anmäldes Landshöfdingen Baron Armfelt's skrifvelse af den 30.10, angående ett af Torparen Mickel Mattsson gjort fynd i Uskela Socken, Haliko härad och Anis af några gamla Svenska Silfwermynt, hwilket därjemte af honom insändes. Dessa penningar, bestående utaf 8 fyrkantiga och 7 stycken runda Silfwerpenningar öfwerlämnades till Kongl. Secreteraren Adlerbeth, som anmodas sig utlåta, huruvida de för Kongl. Antiquitets Archivi räkning befinnas värdige att inköpas.

Ur *The German Century* av Michael Stürmer. 1999. Repro JEO, RAÄ.

Ett par ögonblicksbilder från inflationens Tyskland 1923

Vi har redan tidigare i SNT visat fotografier från den stora hyperinflation som drabbade Tyskland efter första världskriget (se SNT 1990:3 s. 63 och 1998:7 s. 190). Det finns många böcker som behandlar denna sorgliga tid, men det är endast bilder och ögonvittnesskildringar (se artikeln på annan plats i denna tidning) från perioden som kan ge oss en känsla av den hopplöshet som fanns då. Här visar vi ytterligare ett par bilder från tiden. De kan idag verka lustiga, men bakom fasaden fanns en grym verklighet.

Den ena bilden visar ett antal herar med stora väskor. Det rör sig om en provisorisk sedeltransport från sedeltryckeriet till ett företag. Under den tid som transporten tog och fram till utbetalningen på eftermiddagen hade sedlarna redan förlorat mycket av sitt värde. Bilden är från Berlin 1923. Den andra bilden visar en man som tapetserar sina väggar. På grund av inflationen är de gamla sedlarna billigare än riktiga tapeter! Även denna bild är från 1923.

IW

Det kan snabbt konstateras att mynten inte tillfördes Kungl. Myntkabinettets samlingar och att vi idag inte vet något om fyndets vidare öden.

Möjligen kan man här föra fram några hypoteser kring fyndet: 1) Det skulle kunna vara mynt från 1500-talet, t.ex. Gustav Vasas klippingar från Åbo. 2) Det skulle kunna finnas en koppling till Finlands första vikingatida myntfynd som hittades 1686. De fyrkantiga mynten skulle då kunna vara Olof skötikonungs penningar på fyrkantig platt. Om fyndet från 1686 se Tuukka Talvios avhandling *Coins and coin finds in Finland AD 800-1200* (2002), nr 122. Visst hade det varit intressant om det fanns en koppling till detta viktiga fynd, men detta är nog trots allt en alltför vild gissning.

IW

Sigtuna Myntklubb

Bland rikets myntklubbar och föreningar är Sigtuna Myntklubb inte den äldsta, ej heller den yngsta. Vårt födelseår är 1971. Kvällen den 5 april detta år samlades fyra gentleman i just Sigtuna stad för att diskutera om det kunde finnas någon "marknad" för en myntklubb. Alla var övertygade om att så var fallet, vilket besannats många gånger under de gångna åren.

Sigtuna Myntklubb har sedan starten långa tider haft över etthundra medlemmar. Som nästan alla vet hade myntsamlandet en svacka under 1980-talet. Nyrekryteringen var dålig, många samlare föll ifrån. Vår klubb var nere i ca femtio medlemmar. Under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet har vi haft en härlig uppgång igen. För närvarande är vi drygt 100 medlemmar, varav 30-35 kommer på våra månadsmöten.

Den framgångsvåg som vi surfar på för närvarande har flera anledningar. En är att vi fått många samlare i åldern 25 till 50 år! De är aktiva, samlar ihärdigt, vet mycket, samlandet spänner över hela tidskalan – medeltid, Gustav Vasa till Karl XV; däremot är de inga årtalssamlare. Vackra typmynt – så är kronmyntsperioden avklarad. Dessutom är de yngre medlemmarna klubbens framtid.

Ett annat framgångsrecept har för oss varit alla medhavda pärmar! Myntpärmar som mötesdeltagarna kan botanisera i, köpa, eventuellt byta för att skaffa sig de mynt som de inte har. Det är en hederssak att en kollega skall kunna köpa mynten till hyggliga priser, om möjligt till ca

Visning av auktionsobjekt i Sigtuna Myntklubb. Foto författaren.

70-80% av värderingsbokspriser. I dessa pärmar finns allt från medeltid in i kronmyntsperioden och det är många av medlemmarna som har sina s.k. "säljpärmar" med sig.

Auktioner

En auktion varje möte och omkring 120 mynt varje gång. Det är medlemmarna som står för inlämnade mynt. Så intressanta utropspriser som möjligt. Utrop från 10 kronor till guldmynt och riksdalrar. Klubben tar 10% av inlämnaren för sålda mynt, köparen betalar endast klubbpris. Även här värnar klubben om medlemmarnas bästa. Den enskilde samlaren skall inte pungslås varje gång han eller hon vill komplettera sin samling.

Egen möteslokal

Klubben hyr en utmärkt lokal i Rosersberg. Den känns som en naturlig hemvist för våra samlare. Vi

har kunnat inreda den med intressant myntmaterial som har anknytning till samlandet men också Sigtuna, som har en speciell plats inom numismatiken i Sverige.

Hög kompetens

Vi har förmånen att i vår medlemskrets ha "experter" inom hela samlarområdet. Detta är till ovärderlig nytta för de samlare som funnit ett mynt men inte kunnat placera det. Hjälpen finns inom klubben.

Medlemstidning

Vår medlemstidning utkommer med tio nummer per år. Alltid före närmaste möte. Alla medlemmar får den hemsänd. Förutom myntinformation av olika slag finns alltid kommande auktionslista med. Vi har alltid anbud till våra auktioner från medlemmar ute i landet.

Trivselseffekt

Trivselseffekten är ett bärande inslag i klubbmötena. Kaffeservering och lotteri med myntvinster är ett "måste", då trivs vi.

*

Det är högt "tryck" i Sigtuna Myntklubb. Är du intresserad att veta mer om oss, kontakta Sigtuna Myntklubb, c/o Almström, Nyborgsvägen 6, 195 71 Rosersberg, alt.: tel. 08-580 31 593, ordförande Åke Ekström eller 08-590 36 117, sekreterare Nicklas Cedergren.

Så här ser vi på vår klubb. Hör gärna av dig!

Åke Ekström,
ordförande

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgesamlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

Sedelexperten Sven Gideon avliden

Sven Gideon föddes 10 januari 1921 i Macheng i Kina. Hans föräldrar var missionärer. Familjen levde i ett Kina där olika krigsherrar slogs mot varandra. Väl hemma i Sverige blev det skolgång och därefter studier vid Tekniska högskolan.

År 1947 knöts Sven Gideon till Riksbankens sedeltryckeri och snart fick han titeln "teknisk chef". Åren 1958-1961 tjänstgjorde han som överingenjör vid sedeltryckeriet som då fortfarande låg kvar på Norr Mälarstrand, något kvarter från Myntverket. Flera chefsposter väntade och till sist, åren 1970-1986, var han vice VD vid AB Tumba bruk. Då hade nämligen sedeltryckeriet flyttat ut till Tumba i Botkyrka kommun. Även efter pensioneringen fortsatte han med en del uppdrag som rörde sedeltryckningens olika frågor. Så till slut, den 10 februari 2004 avled Sven Gideon.

Det var Sven Gideon som ansvarade för uppdraget år 1951 att överföra svenska sedeltrycksplåtar till Storbritannien. Vid den tidpunkten pågick det s.k. Kalla kriget, och Sverige ville försäkra sig om att produktionen av svenska sedlar skulle kunna fortsätta även om landet attackerats av fiender.

Sven Gideon visste det mesta om moderna svenska sedlar, särskilt då tryckeritekniken. Men han var också synnerligen insatt i de svenska sedlarnas historia. Med stor generositet delade han med sig av sina stora kunskaper, men han visste exakt var gränsen gick i fråga om information till utomstående. Det finns många hemligheter som ryms innanför sedeltryckeriets väggar, som t.ex. vilka länder som beställer sedlar från Tumba.

Vid ett tillfälle under början av 1980-talet höll Sven Gideon ett uppskattat föredrag i Kungl. Myntkabinettets gamla Medaljsal. När ett antal centralbanker gick ihop för att få fram en bok om sedlarnas historia – *The Moneymakers International* – då var det Sven Gideon och undertecknad som skrev det svenska kapitlet. Boken trycktes i England 1989.

Sven Gideon var en ämbetsman av den gamla fina sorten. En rakryggad, kunnig och korrekt tjänsteman i Riksbankens tjänst.

IW

Gunnel Engwall – en presentation

Sedan ett och ett halvt år har jag varit styrelseledamot inom SNF, en förening som jag uppskattar mycket och finner synnerligen intressant. Det är nu dags för mig att kort presentera mig.

Efter studentexamen 1961 har min huvudsakliga studie- och yrkesverksamhet varit knuten till Stockholms universitet. Där tog jag min akademiska grundexamen med latin och franska som huvudämnen 1966 och min doktorsexamen i franska år 1974. Därefter har jag haft lärar- och forskartjänster vid universitetet med avbrott för utlandsvistelser i Frankrike, USA och Belgien. Bland mina administrativa uppdrag kan nämnas att jag varit prefekt och prorektor och nu senast t.f. rektor vid universitetet.

När jag nu lämnat dessa uppdrag och återgått till min professur i romanska språk, särskilt franska, ämnar jag i första hand återuppta min forskning kring Strindberg och hans franska texter. Jag kommer också att handleda doktorander, leda vår forskarskola i romanska språk och fullfölja vissa utgivningsuppdrag.

Då det gäller numismatisk forskning, har jag framför allt intresserat

Okänd fotograf.

mig för den franskinriktade myntforskaren Carl Reinhold Berchs skrifter och franska brev. Numismatiken i allmänhet har jag kommit närmare genom mitt uppdrag som styrelseledamot i Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning. Det är också med stor glädje som jag har tagit emot det hedrande och spännande uppdraget i SNF:s styrelse, som jag nu hoppas kunna ägna ytterligare tid.

Gunnel Engwall

Inga dubbelbenor på Gustav VI Adolfs kronor

När nya mynt kommer ut bland allmänheten är det givet att det finns massor med åsikter om utseendet. Så var även fallet år 1952 när det utgavs nya enkronor och tvåkronor – femkronorsmynten utgavs först 1953. Det som folk irriterade sig på var bland annat att kungen tycktes ha två benor i frisyren. Det fanns till och med tidningar som ansåg att mynten borde dras in.

Till slut var konstnären, Edvin Öhrström, tvingad att förklara sitt porträtt. Det var ett misstag att tro att han velat ge kungen två benor. Konstnären förklarade vidare att det endast är den övre linjen på kungareliefen som föreställer en bena. Den undre linjen ovanför vänstra örat betecknar en kraftigt markerad gräns mellan tjockare och tunnare hår.

IW

Källa

Notis i *Stockholms-Tidningen* 16 januari 1953.

Åtsidan på Gustav VI Adolfs enkrona.

Foto KMK.

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmarken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Nytt om böcker – recensioner

Johan Cederlund: Skulptören Pierre Hubert L'Archevêque 1721-1778. Nationalmusei skriftserie N. S. nr 18. Stockholm 2003. 231 s. Ill. ISBN 91-7100-686-9. Pris 225 kr på Nationalmuseum.

DET ÄR LÄTT ATT fascineras av 1700-talet. Vetenskapsmän som Linné och Celsius är välkända och omskrivna, kungligheterna både spännande och kontroversiella. Arkitektur och konst utvecklas med utländska förebilder och inflyttade konstnärer.

Denna korta anmälan vill fästa blicken på en nyutkommen bok av Johan Cederlund, docent i konstvetenskap och föreståndare för Uppsala universitets stora konstsamling. Han har skrivit om L'Archevêque, som vistades i Sverige under åren 1755-1778 och kom hit efter att ha skrivit kontrakt med den svenske ministern i Paris, Ulrik Scheffer, för att efterträda Jacques Philippe Bouchardon och bland annat fullborda arbetet med altarpuppsatsen i Stockholms storkyrka.

För den svenska publiken är L'Archevêque kanske mest känd som skaparen av statyn över Gustav I framför riddarhuset (färdig 1774) och ryttarstatyn över Gustav II Adolf framför Operan (färdigställd 1796, 22 år efter L'Archevêques död).

Författaren skildrar med djup lärdom, avklarad elegans och icke utan humor de miljöer som L'Archevêque vistades i – från Paris till utbildning i Rom och första verksamhet i Nîmes till Stockholm. Med fin

En av L'Archevêques modeller för statyn över Gustav I framför Riddarhuset.

Foto: Nordiska museet.

Gustaf Liungbergers medalj över Gustav I:s staty framför Riddarhuset.

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

känsla skildras hur ambitioner hos adelsmän och kungligheter flätas in i intriger, förvecklingar och det politiska skeendet. I detta spel skulle konstnären försöka färdigställa gamla uppdrag och skissa nya vilket inte alltid var så lätt.

Hans förslag till en staty över Gustav II Adolf, som beställts 1757, omfattade först två hästar med kungen på den främsta och ryktets gudinna, Fama, på den andra sammanfogade till en grupp. Diskussionerna

om detta originella förslag bland tidens ledande kulturpersonligheter var intensiva och kanske kan man tillåtas en jämförelse med hur politikerna i våra dagar styrde och ställde vid byggandet av Moderna museet i Stockholm. Klart är i alla fall att man under tiden hann beställa och få statyn över Gustav I klar på betydligt kortare tid och den avtäcktes 1774. Gustav III kunde inte närvara vid invigningen (han hade örsprång) men kunde i all fall ta emot den delegation som till honom överlämnade en guldmedalj graverad av Gustaf Liungberger med kungens porträtt på ena sidan och en bild av statyn över Gustav I på den andra.

Slutligen må sägas att boken är utsökt vackert tryckt, rikt illustrerad och ett fynd för sitt pris, i dessa dagar när en konstbok i hemmet nästan vittnar mer om ägarens solvens än smak.

HN

Statyn över Gustav I framför Riddarhuset.

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

Ny volym: **SYLLOGE NUMMORUM GRAECORUM**

Sweden II:6

G. D. Lorichs samling av keltiberiska mynt i Kungl. Myntkabinettet.

En av världens förnämsta och mest omfattande samlingar av dessa mynt.

Köp den från:

Kungl. Myntkabinettet

Pris: 350 kr + ev. porto

Info@myntkabinettet.se

Tel.: 08-5195 5304

Carl Snoilsky. Skalden som samlade mynt och böcker. Skriften ingår som nr 10 i Svenska Numismatiska Föreningens serie Smärre Skrifter. Tryckt i Fagernes, Norge 2004. 48 sid. Grafisk form och produktion: Nils Åberg, Nordreklam, Stockholm. Omslag och avbildningar i färg. Rikt illustrerad i texten. ISSN 0282-4396. Upplägga 800 ex.

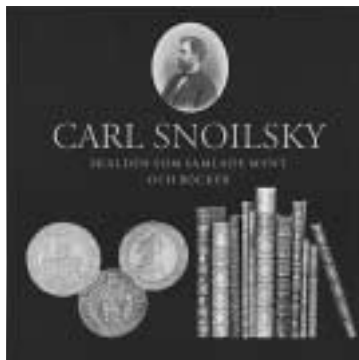
JUBILEUMSSKRIFTEN är utgiven med anledning av att det år 2003 gått etthundra år sedan Carl Snoilsky avled. I sin samtid var han en känd kulturpersonlighet, kanske mindre känd som numismatiker och en av stiftarna till SNF, samt dess ordförande från 1891 till sin död 1903. Utgivandet sker genom ett samarbete mellan Göteborgs universitetsbibliotek, Kungl. Myntkabinettet och Svenska Numismatiska Föreningen (SNF). Från dessa kommer också författarna: Anders Larsson, Ian Wiséhn, Jan Olof Björk och Göran Wahlquist.

Skriftens första uppsats har författats av Göran Wahlqvist och Jan Olof Björk. Den börjar med Carl Snoilskys barndom och uppväxtmiljö i ett högborgerligt hem i den oscariska tidens anda. Unge Carl började tidigt att samla mynt och förvärvade i en strid ström nya objekt. Genom numismatiken och under studietiden i Uppsala skaffade han sig många vänner, vilket bevarade brev vittnar om. Mängder av brev utväxlades med Magnus Lagerberg, som då var föreståndare för Göteborgs Museums myntsamling, Edvard Klemming myntkatalogförfattare och senare chef för KB, Carl David af Wirsén, författare och senare kollega med Snoilsky i Svenska Akademien. Efter avslutade studier får Carl Snoilsky så småningom anställning på utrikesdepartementet, men förvärsarbetet tycktes väga lätt i jämförelse med nöjet att fördjupa sig i samlandet av mynt och böcker.

År 1873, trettioåttå år gammal, ger Carl Snoilsky ut en tryckt katalog över sin myntsamling. Några år därefter tycks han ha kommit till vägs ände med sin myntsamling och är inte främmande för en försäljning. Efter att fått en diplomatjänst ser han sin framtid som ett kringfläckande med stora svårigheter att ta med sin myntsamling. Hans skilsmässa och omgifte leder till "landsflykt" och avsked. Samlingen måste nu säljas. Köpare blir slutligen A.W. Stierstedt, vars samling så småningom köps av H. F. Antell.

Med försäljningen upphörde ingalunda Snoilskys intresse för numismatiken. Efter att ha flyttat omkring ute i Europa under en tioårsperiod, återkommer han till Stockholm och efterträder där Klemming som chef för KB. År 1891 valdes Carl Snoilsky till ordförande för SNF, ett förtroendeuppdrag som han behöll fram till sin död. Under hans ordförandetid påbörjades utgivandet av ett mycket omfattande bokverk som beskriver medaljer över enskilda personer och som kom att utges i Numismatiska Meddelanden.

Medaljer över Carl Snoilsky beskrivs i nästa kapitel av Göran Wahlquist. Adolf Lindbergs mästertliga porträtt av Snoilsky på

en medaljong från 1879 kommer att vara vägledande för framtida avbildningar. Endast den senast utgivna medaljen, skapad av Gunvor Svensson Lundqvist 1974 åt Svenska Akademien, avviker härifrån. Samtliga beskrivna medaljer är avbildade.

Boksamlaren Carl Snoilsky avhandlas av Anders Larsson. Göteborgs universitetsbibliotek erhölet kort efter Snoilskys död hans bibliotek som gåva. Samlingen är av mycket hög kvalitet beträffande tryck och band och innehåller i huvudsak svensk litteratur intill stormaktstidens slut. Genom Anders Larsson får vi också en detaljerad skildring av de

III Bienal Internacional de Medalha Contemporânea, Seixal / III International Biennial of Contemporary Medal, Seixal. 22 Novembro de 2003 – 17 Janeiro de 2004. Seixal 2003. 234 s., ill. ISBN 972-8740-13-1. Redaktion: Maria João Ferreira och Rui Brito. Utgiven och producerad av Câmara Municipal do Seixal, Fórum Cultural, address Quinta dos Franceses, P-2840-499 SEIXAL, Portugal, där den förhoppningsvis kan beställas.

SEIXAL, som ligger söder om Lissabon, driver sedan åtskilliga år en aktiv kulturpolitik – konst i alla former, musik, litteratur (uppläsningar), teater. Medaljkonsten gynnas också och detta är den tredje internationella biennalen som ordnas i en gammal fabrik, där kommunistpartiet haft sina lokaler. I höst kommer FIDEM att gästa Seixal, som meddelades i SNT 2004:1, s. 22. Den föreliggande katalogen visar medaljer från hela världen – Sverige hade fem deltagare. Det var Christian Wirsén, Joanna B. Troikowicz, Joze Strazar, Kerstin Östberg och Mairée Männik. Alla har minst ett arbete avbildat.

De första sidorna omfattar förord och inledning samt förteckning över utdelade priser, varom något nämndes i SNT tidigare. Därefter kommer själva katalogen, inte uppdelad efter land utan efter konstnärens förnamn (!). Och så till sist konstnärernas biografier, av mycket olika längd, också de efter förnamn. En gammal vän av exakta uppgifter som recensenten saknar födelseåret för flera av dem. Men ett fint arbete har det blivit och ett nyttigt referensverk.

olika turerna med boksamlingen innan den hamnade i Göteborg, där den numera är väl sammanhållen inom biblioteket.

I slutkapitlet får vi genom Ian Wiséhn ta del av boksamlingens numismatiska del. En slutsats man kan dra av dess omfattning och sammansättning är att det är samlat av någon som ägde kunskaper inom numismatiken utöver det vanliga för en lärd person vid den tiden.

Till slut i skriften återges Carl Snoilskys egen upprättade förteckning av vad som fanns inom heraldik och ordenshistoria, numismatik. Förteckningen upptar tio nummer heraldik och ordenshistoria, ca 65 nummer numismatik och ca 30 nummer förteckningar över myntsamlingar. Till flera böcker i förteckningen har Ian Wiséhn fogat utplysande kommentarer.

Utgivandet av Carl Snoilsky-skriften stöds genom frikostiga bidrag från C. W. Burmesters förlagsfond och Julius Haggander, Basel. SNF kan erbjuda sina medlemmar den för 50 kr plus ev. portokostnad av 22 kr. Enklast för den som önskar den hem i brevlådan är då att sätta in 72 kr på föreningens postgirokonton 15 00 07-3.

Sven-Erik Olsson

En ovanlig järnvägsbiljett

Den här visade fribiljetten har på åtsidan inskriften FREE PASS N. Z. R. (New Zealand Railway) samt en vänstervänd kiwifågel (Landets nationalsymbol). Överst en krona. Från sidan har WELLINGTON EAST ingraverat med en sluten krona upptill och överst en ring för hängning.

Fribiljetten har använts före 1897 av parlamentsledamoten för distriktet East Wellington. Efter 1897 fick fribiljetten en annan utformning.

Informationen lämnad av T. A. McCavin 1977, som var Honorary Editor of Publications of the New Zealand Railway and Locomotive Society Inc.

Hans Lundberg

Nya Zeeland,
Gold railway pass. 8,8 g, ca 16 karat.
Unicum. Foto förf.

Myntresa till Jämtland

Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner inbjuder medlemmarna i Svenska Numismatiska Föreningen att delta i en sommarresa till Jämtland med numismatiska förtecken.

Resan går av stapeln den 12-14 juni och utgår från Stockholm med tåg den 12 juni kl. 7.25.

Efter inkvartering på hotell Jämsjö sker visning av museet Jamtli med sin mynt- och medaljsamling. På kvällen beses Frösö kyrka samt Verkön med Verkö slott. Den 13:e förevisas hällristningar och den storslagna Tännforsen samt myntorten Huså med herrgård och gruvby. Måndagen besöks Krängede kraftverksmuseum, Döda fallet samt Kung Chulalongkorns Thailändska Paviljong. Hemfärd och ankomst Stockholm kl. 22.45.

I priset, 3.100 kr, ingår samtliga resor, två kaffe, tre luncher, två middagar och all guidning.

Ytterligare information samt bindande anmälan till

KMKV:s sekreterare Carin Hirsch Lundborg, tel. 08-667 55 98 onsdagar och torsdagar kl. 10.00-13.00.

Förutom Carin Hirsch Lundborg m.fl. medföljer på resan vänföreningens ordförande Björn Tarras-Wahlberg.

Träffa

Svenska Numismatiska Föreningen

på

MYNTMÄSSA

i

Olofström

den 17 juli 2004 kl. 10-16
(Folkets hus, Östra Storgatan)

Föreningen säljer litteratur.

Passa på att ställa frågor om vår verksamhet och kom med råd och idéer för framtiden.

Upplysningar:

Dan Carlberg
Tfn: 0476-102 25

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 22 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB

Rådmansgatan 21
Box 26033, 100 41 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat

Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt

Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTTRABY
Tel. 0455-155 99

Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder

Hyhult 6, 340 10 LIDHULT
Tel. 035-801 04, Mobil 070-536 05 38

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

J. Walldén Mynthandel AB

Nybrogatan 36
Box 5381, 102 49 STOCKHOLM
Tel. 08-662 50 60, 070-607 65 34

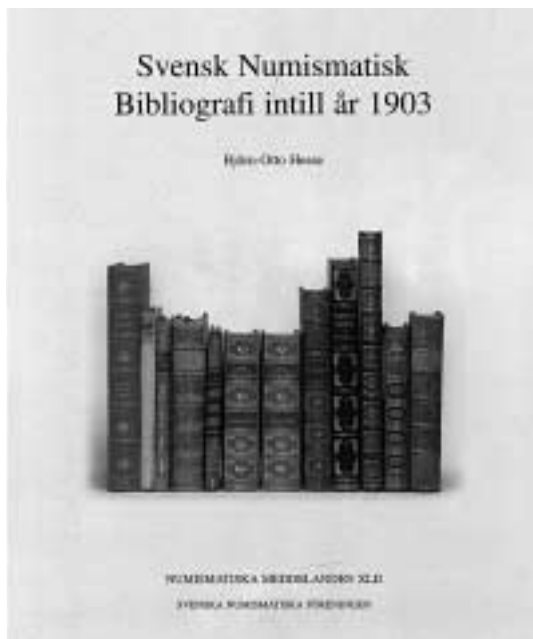
Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

NYUTKOMMEN BOK
FRÅN SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN!
NUMISMATISKA MEDDELANDEN XLII

Svensk Numismatisk Bibliografi intill 1903 av **Björn-Otto Hesse** rymmer tryckta skrifter som i väsentlig omfattning behandlar eller visar svenska mynt, myntfynd, myntvärden, medaljer, sedlar, polletter, spelpenningar etc. oavsett var och på vilket språk dessa skrifter har tryckts.

Bibliografin har en introduktion på såväl svenska som engelska. Katalogen är uppdelad i fyra avsnitt:

- A) Ett urval bibliografier, förteckningar och register fram till nutid, som innehåller bl.a. verk och artiklar med numismatiskt innehåll.
- B) Ett urval biografier avseende ett antal mynt-/medaljgravörer, numismatiker (författare och samlare) samt även medaljerade; i tillämpliga fall även deras bibliografier. Tillkomna före 1903 men i en del fall tryckta senare.
- C) Numismatiska verk och artiklar från tiden före 1903.
- D) Auktions- och lagerkataloger. Omfattar också några boksamlingar med numismatiskt intressant material.

Sammanlagt 2.336 poster – 379 välfyllda sidor – Över 80 illustrationer i svart/vitt – Ämnes-, författar-, namn- och ortnamnsregister. Vidare finns det ett register över anonyma skrifers inplacering samt en bildförteckning.

Pris: 225 kr för medlemmar / 325 kr för övriga + ev. fraktkostnad

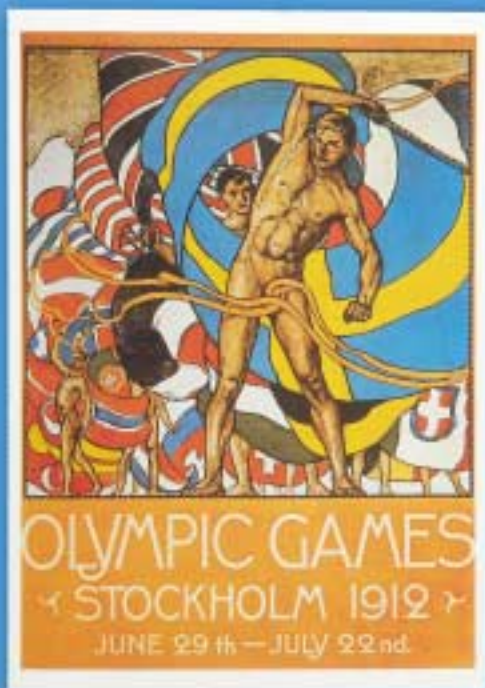
Boken beställs enklast genom att besöka eller ringa till SNF:s kansli på Banérgatan 17, nb.

Stockholm. Tel.: 08-667 55 98 – onsdagar och torsdagar 10.00 – 13.00.

Boken kan även köpas i Kungl. Myntkabinettets butik, Slotsbacken 6, Stockholm.

OLYMPISKA TECKEN

Ny utställning på Kungl. Myntkabinettet

Kungl. Myntkabinettet visar **16 juni – 26 september 2004** minnen från de två Stockholmsspelen 1912 och 1956 – affischer, flaggor facklor, prismedaljer, deltagar- och funktionärstecken, program, biljetter, böcker, bilder, filmer, souvenirer m.m. Några svenska guldolympier – Erik Lemming, Anders Ahlgren och Petrus Kastenman – uppmärksammas särskilt.